بەراودکاریەک لە نێوان مۆزیکی رۆژهەڵات و رۆژئاوا

بەرایی

دەمەوێت پرسیارێک گەلێک دژوار واڵاکەم ئەویش ئەمەیە ئایا لە رۆژهەڵاتدا ناوێکی پڕواتامان هەیە بۆ مۆزیک؟ ئەوەی راستی بێت مۆزیک خستنە ژێر ئەم پرسیارە گەورە و گرانەوە چەند داکۆکیکەر و چەندین دژە رای خۆی هەیە، ئەمەش یەکێکە لە بنەماکانی رەخنە مافی هەرکەسیشە بۆ داکۆکی کردن لەڕای خۆی گرنگ ئەوەیە کە عەقڵ و لێکۆڵینەوەی زانستیانە دادوەر بێت، نەک هەڵچوونی سۆز و دەروون، ئێمە لێرەدا بۆ وەڵامی ئەم پرسیارە پشت بە چەند بنەمایەکی زانستیانە دەهێنینەوە نەک هەڵچوونی سۆز ئەویش بە خوێندنەوەی دوو شیکاری زانستی یەکێک لە تایبەتمەندیەکانی هەر هونەرێک ئەوەیە کە خۆی بۆ خۆی تا چەند دەتوانێت سەربەخۆ بێت پێویستی بە هونەری دی نەبێت بۆ ئەوەی تەواوکەری بێت بۆ دەربڕین ئاشکرایە مۆزیکی خۆرئاوا ئەم سەربەخۆییەی بۆخۆی دەستەبەر کردووەو لە شیعر و گۆرانی خۆی جیا کردووەتەوە، پاش گەشەسەندنێکی مێژوویی دوور و درێژ لە توانای دایە پەیامی دەربڕین بۆخۆی مەیسەر بکات.

بەڵکوو شیعر و سەما ناچێتە ناواخنی مۆزیک بۆ پڕکردنەوەی بۆشایی تیایدا بەڵکوو بۆ بەرهەم هێنانی شێوازێکی نوێ لە مۆزیکی شیعری یان سەمایی، بەڵام ئەو هەنگاوانە کامانەن کە مۆزیکی رۆژهەڵات ناویەتی بۆ سەربەخۆ بوونی؟ ئەوەی دیارە مۆزیکی رۆژهەڵاتی دەستەوەستانە بەرامبەر هەر واتایەک لەدەربڕین و سۆز!!..

خۆی بۆ خۆی توانای دەربڕینی نییە بەڵکوو هەموو هەوڵ و تاقیکردنەوەکان هاوشانە لەگەڵ هونەری گۆرانیدا، گەر هەشبێت ئاوا زۆر دەگمەنە، چونکە مۆزیکی پۆخت جگە لە چەند هەوڵێکی سەرەتایی هیچ دیکە نییە کە کارێکی ئەوتۆ ناکاتە سەر گوێگر، هەر چەند سەناش بێت، بەڵکوو تا سەردەمێکیش لەمەوبەر بەمۆزیکی پوخت و سەربەخۆ دەگوترا (مۆزیکی بێدەنگ) وەک ئەوەی گەر مۆزیکی گۆرانی لەگەڵ نەبێت!! واتە لاڵە و ئەو هەموو دەنگانەی کە دەریدەبڕێت هەمووی بێدەنگە، چونکە لە رۆژهەڵات مۆزێک و گۆرانی دوو دەستەواژەی لێک ئاڵاون ئەم بێ ئەو نابێت، تەنانەت زۆر جار هۆنراوەی گۆرانیەکە بەسە بۆ ئەوەی کاربکاتە سەر گوێگر هەرچەندە ئەو مۆزیکەش کە لە تەکیدایە چەندە ئاستی نزم بێت، زۆر جاریش گۆرانیەکە جێگای سەرنج راکێشانە بەهۆی هۆنراوەکانیەوە هەرچەندە مۆزیکێکی زۆر ساکار و بێزارکەری لەتەک بێت، بۆیە تا ئێستاش مۆزیکی رۆژهەڵات پەیوستە بە گۆرانییەوە ئێمە هانا بۆ وشە دەبەین بۆ چێژوەرگرتن بە مۆزیک و پڕمانای دەکەین لەبەر ئەوەی مۆزیکمان توانای دەربڕینی کەمە و بەڵکوو یەکێتی ئامانج لە نێوان وشەو مۆزیکدا ونە، بۆ نموونە: زۆرجاران ئاوازێک دادەنرێت پاشان وشەکانی دەکرێتە بەر یان مۆزیکێکی خەمدابنرێت .

بێ ئەوەی هەست بەهەر دژێک بکەیت لە نێوانیان، ئێمە لێرەدا خودی (مۆزیکی بێگەرد) دادگایی دەکەین نەک توخمی دووهەم کە وشەیە، تەنانەت لە بواری وشەشدا ئەرکی خۆی جوان جێبەجێ ناکات بەڵکوو رەنگدانەوەیەکی کۆمەڵایەتی تەندروست نییە خۆی لە خەم و بێهودەیی و کپ بوونی ستیلیدا خۆی دەنێتەوە.

بۆ ئەوەی روونتر توخمەکانی زمانی مۆزیک شی بکەینەوە و لێ بکۆڵینەوە با لە تۆخمەکانی بکۆڵینەوە لە کرۆکی مۆزیکی رۆژهەڵاتیدا کە ئەویش:

1- ئاواز(Melody) ، -2رەزم(Rhythm) ، -3هاودەنگی(Harmony) ، -4)شێواز. (form

1- ئاواز :(Melody) مۆزیکی ڕۆژهەڵاتی بەوە ناسراوە کە ژمارەیەکی زۆر پەیژە و مەقامی هەیە کە جاری واهەیە لەژمارە نایەت و ئەمەش وادەزانرێت کە جێگای ستایش و شانازییە لە کاتێکدا کە مۆزیکی ڕۆژئاوایی لە دو پەیژە و مەقام تیپەڕ ناکات ئەویش پەیژەی گەورە (Maijar) و پەیژەی بچوک (meynor) بەڵام گەر بە زانستیانە ئەم پەیژانەشی بکەینەوە ئەم پەیژانە چ نین جگە لە (وشە) کە زمانی مۆزیک و ڕستەکانی پێ بەرهەم دێت، زۆری ئەم وشانە و نووسنەوەیان بەخەتێکی جوان ئەوە ناگەیەنێت کە ئەم پارچەیە کارێکی ناوازەیە لێرەدا گرنگ ئەفراندنە و داهێنان و زمانی دەربڕین نەک زۆر بەکار هێنانی مەقامەکان، بۆیە پشت بەستن بە زۆری ژمارەی پەیژەکان ئەوە ناگەیەنێت کە ئێمە گەیشتوینەتە لووتکەی داهێنان چونکە پەیژەکان تەنها وشەن بۆ ئەلفبای هەر دانراوێک بەڵکو بنەمای دادوەری کردن بۆ خودی دانراوەکەیە.

خۆگەر وابێت زمانی چینی کەبەوە ناسراوە زۆرترین پیتی لە ئامێز گرتووە دەبێت شاکاری وای پێ بنووسرێت کە زۆر لە زمانی دی باڵا بێت..! گرنگ ئەوەیە کە کێشەکە وشەکان نین بەڵکو بیرۆکەی وشەکانە کاری موزیک ئەوەیە کە چۆن بتوانێت ئەم دەنگانە ریزبەند بکەیت و ڕێکی بخەیت لە چەند کۆمەڵێکی کەمی ڕێکخراو کە لە ئەنجامدا چەند ئاوازێک دەربڕێت کە بەهایەکی جوانی ئیستاتیکی لە خۆی بگرێت، ئەتوانین بڵێین ڕۆژئاوا بە پێی گەشەسەندنێکی مێژوویی دوورودرێژ گوشاریان خستوەتە سەر ئەم مەقام و پەیژانە و لە دوو جۆردا کۆیان کردوونەتەوە.

بۆیە ئەم مەقامانە ئەوە ناگەیەنێت کە نەتوانرێت کارێکی جوان بکرێت، بەڵکو هەر بەم دوو پەیژەیە شاکاری وا ئەنجام دراوە کە مێژوو هەرگیز ناتوانێت کۆنیان بکات و تا ئێستاش هەر کار لە سۆز و هەست دەکەن.

هێندەی مۆزیک ناسە ڕۆژهەڵاتیەکان شانازی بەوە دەکەن کە مۆزیکی ڕۆژهەڵاتی ئاوێزانی هۆنراوە و وشەیەوە هاودەنگی (Hermomy) ئاوێزانی نییە کە دەڵێن مۆزیکی ڕۆژهەڵاتی بناغەی لەسەر مێلۆدیەکان دانراوە نەک هاودەنگیەکان بۆ وەڵامی ئەمانەش ڕاستە کە ئەم مۆزیکە لەسەر مێلۆدی بونیادنراوە بەڵام ئەم مێلۆدیانەش ئەو بەهایانەش لەدەست دەدەن لەبەر ئەم دوو هۆیە:

ا ـ پێکەوە لکاندن: زۆربەی هەرە زۆری مۆزیکیە ڕۆژهەڵاتیەکان بەڕستەیەک مۆزیک دەست پێدەکەن پاشان هەمان ئاواز پلەیەک نزمتر یان بڵندتر دووبارە دەبێتەوە ئەمەش لە هەرە زۆری وڵاتان ڕۆژهەڵاتیدا دووبارە دەبێتەوە بە مۆزیکی کوردیشەوە واتە تۆنەکان پێکەوە نووساون، زۆر جاریش هەر هەمان کاتی مۆزیکی دەبێت.

ئەوەی ئاشکرایە ئەو ئاوازەی کە تۆنەکانی (پلەدەنگییەکانی) پێکەوە لکاون لە مانادا زۆر ساکارو سانان بەڵکو گەر گوێت لە ڕستەی یەکەم بێت بێ ئەوەی گوێت لە ڕستەی دووەم بێت ئەتوانیت خۆت ئەو ڕستە تەواونەکراوە بڵێیتەوە هەرچەندە شارەزاییەکی کەمیشت لە مۆزیک هەبێت یا گوێگری ئاسایی بیت بۆیە توانایی دەربڕینی و چوونە ناو ناخی دەربڕینەوە لای مۆزیکی ڕۆژهەڵاتی زۆر نزمە بەپێچەوانەوە لە مۆزیکی ڕۆژئاوایی کە تۆنەکانی دوور لە یەک و بەرزی و نزمیەکی تایبەتی تێدایە کە پشت بە دەنگە (بایێ)ەکان بەواتە دەنگە گڕەکان دەبەستێت، بۆ ئەنجامدانی ئاوازێکی ڕۆژهەڵاتی چەند گرووپێکی مۆزیک ژەنان بەسە کە پێی دەوترێت (تەختی ڕۆژهەڵاتی) بەڵام بۆ ئەنجام دانی شاکارێکی ڕۆژئاوایی یەک ئۆرکێستراى سەمفۆنیایی ئەم کارە ئەنجام دەدات کە پتر لە ناو(100) مۆزیک ژەن پێکهاتووە لە چەندنی ئامێری فوودار و ڕەزمی پشت بە دابەشکردنێکی تۆکمەی هارمۆنی و بەشداری هەموو پلە دەنگییەکان کە بریتییە سۆپرانۆ ـ تیژ / ئاڵتۆ مامناوەندی تیژ، تینۆر مامناوەندی گڕ بایێ دەنگی گڕ، نموونەیە لەمانە سەرەتای جوولەی یەکەمی سەمفۆنیای سێیەمی بێتهۆڤن.. نموونەیەکی دی جوڵەی کۆتایی سەمفۆنیای

شەشەمی بێتهۆن . ئەم دوو نموونەیە ئەو سەربەستیەمان نیشان ئەدات و مەودای فراوانی میانەکان هەروەها بلیمەتی دانەرەکەی بەرجەستە دەکات. دانەر هەرگیز خۆی لەوە دوور دەگرێت کە مەوداکان نزیک بن و پێکەوە لکابن وەک پەیژەک لە پلەی سێهەمەوە بێتە پلەی دووهەمە بەڵکوو سەربەستی جوڵەکان و مەوداکان کارەکە جوانتر دەکات ئەم پێکەوە لکاندنی میانەکان مۆزیکی رۆژهەڵاتی والێکردووە کە هاودەنگی تیایدا ونە، چونکە ئەو ئاوازەی پلەکانی سەربەستانە بازدەدات دەتوانرێت ناوەندەکانی بە هاودەنگی پڕ بکرێتەوە بەوەی کە پەیوەندی سێ پلە و پێنج پلە بەرهەم دەهێنێت.

ب _ چوون یەک بوون: ئەوەی زانراوە هونەری جوان خۆی لەوە دا دەبینێتەوە کە داهێنان بەرهەم بهێنێت کە هەمیشە چێژ بەخش بێت بە دانەبڕاوی، لێرەشەوە چوون یەک بوون گەر بوو بە بەشێکی دووبارە بووەوە لە رووی جوانکاریەوە بێ بەها بێت بۆ ئەمەش نموونەیەک دەهێنینەوە گەر داوات لێکرا ئەم وێنەیە تەواو بکەیت.

****

ئاسانترین کار ئەوەیە کە شێوەیەکی چوون یەک لە خوارەوە درووست بکەیت بەم شێوەیە:

****

گەر ئەم چوون یەک بوونە بوو بەکارێکی هەمیشەیی جوانیەکەی لەدەست دەدات چونکە ئەرکێکی هێندە گران نییە ئەمەش وای کردووە کە وێنە زەخرەفیەکان لە رووی هونەرییەوە هێندە بەهای نەبێت، گەر شێوەی ئەم نموونە تەشکیلیە لە بواری مۆزیک ئەنجام بدەین دەبینین زۆربەی ئاوازە میلۆدیە رۆژهەڵاتیەکان بەم شێوەیەن، گەر بەراوردکاریەک ئەنجام بدەین لە نێوان بەشی (ا) و (ب) دەبینین چوون یەکن، ئەوە نەبێت کە تۆنی ئەمیان لەو بەرزترە یان نزمترە، بەمەش ئاوازدانەری رۆژهەڵاتی کارێکی ئاسان ئەنجام دەدات، بۆ ماوەیەکی کورت پڕ دەکات بە پێچەوانەی مۆزیکی رۆژئاواوە کە ئەم چوون یەک بوونە لە فەرهەنگی مۆزیکییاندا بوونی نییە.

بە کورتی گەر توخمی یەکەم کە ئاوازە لە مۆزیکی رۆژهەڵاتدا هەرچەندە پشت بە میلۆدی دەبەستێت هەمیشە و هەمیشە هانا بۆ ئەو شێوازە ئاوازە دەبات کە پێکەوە لکاون و میانەکانیان نزیکە بەیەکەوە ئەمەش گوێگری هەستیار بێزار دەکات.

-2 رەزم :(Rhythm) دووهەمین توخم _ رەزمە لە زمانی مۆزیکدا دیارترین جیاوازی لە نێوان مۆزیکی رۆژهەڵات و رۆژئاوا ئەوەیە لە رۆژهەڵاتی دا رەزم دیارە و ئاشکرا، لە یەکەم رەزم سەربەخۆییە لە ئاواز واتە هەر هەمان رەزم چەند بارە دەبێتەوە و بە شێوەیەکی سەر بەخۆ و جیا لە میلۆدیەکە و ئاشکرا لێی جیا دەبێتەوە، بەڵام شاکارە مۆزیکیەکانی رۆژئاوا رەزم ئاوێزان و لە هەناوی ئاواز و پێکهاتە هارمۆنیەکانە بە واتایەکی دی ئاوازە پێکهاتە هارمۆنیەکان لە هەناویاندا رەزم خۆی حەشار داوە و لەتەک ئاوازەکە دەڕوات، بۆ ئەمەش دانەر پێویست ناکات دەستنیشانی بکات و بۆیە رەزم لە مۆزیکی خۆرئاوا پێویست بە کوتەی تایبەت ناکات تەنها لە هەندێ شوێنی کەم نەبێت.

زۆربەی کوتەکان زۆر نزمە جاری واهەیە گوێمان هەستی پێ ناکات بەڵکو رەزم لەهەناوی ئاوازەکەدا هەیە و لەگەڵ بەردەوامی هەموو پێکهاتە هارمۆنیەکەدا دەڕوات، دەتوانین ئەم تایبەتمەندییە بکەین بە دیارترین جیاوازکاری نێوان هەردوو رەزم .

-3 هاودەنگی :(harmony) یەکێک لە هەرەدیارترین بنتی جیاکەرەوەی نێوان هەردوو مۆزیک هاودەنگیە کە دەتوانین بڵێین مۆزیکی رۆژهەڵاتی پێی نامۆیە، ئەوەی کە ئەم دیاردەی لە مۆزیکی خۆرهەڵات ون کردووە میلۆدی بوونی مۆزیکە لە رۆژهەڵاتدا ئەمەش وای کردووە کە مۆزیک زۆر ساکار بێت و قاڵ بوونەوە لە چێژدا کەم بێت.

به پێچەوانەوە دەتوانین بە بوونی هاودەنگی بە بەردەوامی گوێ گرتن هەموو جار مانای نوێ بەرهەم دێت و چێژ بە بەردەوامی دەکرێت و جوانتر لێی دەگەین و بەبەردەوامی مانا شاراوەکان ئاشکرا دەبێت و بلیمەتی دانەرەکەت بۆ دەردەکەوێت کە لە چەند هێڵێکی هاودەنگی تێکئالاودا کە یەکەیەکی تۆکمەی جوان داڕێژراو بە بەردەوامی چێژ بەخش دەبێت، بەڵام چونکە مۆزیکی رۆژهەڵاتی یەک هێڵە میلۆدیە گەر بە بەردەوامی گوێ بگریت لەوانەیە بێزارت کات ئەمەش یەکێکە لە خاڵە لاوازەکانی مۆزیکی رۆژهەڵات و هەرەدانراوی مۆزیک بۆ چەند مانگێک پترتر بڕ ناکات، بۆیە ئێمە تا ئێستا شاکارێکی ئەمرمان نییە وەک دانراوەکانی باخ و مۆتزرات.
بۆیە دەتوانین بڵێین کە مۆزیکی لەمەڕ رۆژهەڵات (وەرز)ییە، چونکە هێندە کار و ماندوو بوون بۆ ئەم کارانە نەکراوە.
-4 شێواز : (form) هێندە دەربارەی مۆزیکی رۆژهەڵات ناسراوە دەبینین شێواز ونە و زۆرجار شێوازێکی نەگۆڕی هەیە کە بە چەند (ئاهێک) یان دابەشەیەک (تەقاسیم) بە ئامێری مۆزیکی دەست پێ دەکات و لەتەک مۆزیکدا بەردەوام دەبێت ئەمە شێواز نییە بەڵکوو چەند وێناکردنێکی باوە بەردەوام دووبارە دەبێتەوە.
گەر بە وردی لە مۆزیکی رۆژهەڵات ورد ببینینەوە دەبینین کە چەند تایبەتمەندییەکی سەرنج راکێشیش هەیە ئەویش (گەڕانەوە بۆ بنەڕەت)ە ، ئاشکرایە هەر پەیژەیەکی مۆزیکی پلەی بنەڕەتی تایبەتی خۆی هەیە بۆ نموونە مقامی راست بنەڕەتیەکەی دەنگی (دۆ)یە، تایبەتمەندی پلەی بنەڕەت ئەوەیە هەمیشە هەست بە تێر بوون دەکەیت لە گوێ گرتن دا و تێژ چێژ دەبێت و دامرکاندنەوەی چێژی مۆزیکە، هەر پاش پارچەیەکی کورت دەگەڕێتەوە سەر دەنگی بنەڕەت و هەست بە تێر بوونی چێژ دەکەین بۆ چەند جارێک بەڵام لە مۆزیکی رۆژئاوا شێوازی جوڵەیەکی بەردەوام بەخشە بەرەو ئامانجێک مل دەنێت و گەشە دەکات تا دەگاتە ترۆپک تەنها بۆ جارێک پاشان شاکارەکە کۆتایی دێت، بۆیە هەمیشە لە چاوەڕوان بوون داین بەردەوام ئاوێزانی گوێ گرتن دەبین کاتێک هەموو تاڵە داوەکانی ئۆرکسترا هەر لە ئاواز، رەزم، هارمۆنی، شێواز تێکەڵ دەبێت و یەکانگیر دەبێت و بەشداری لە کۆتایی هێنان دەکات بۆیە دەبینین لە ئاهەنگە رۆژهەڵاتیەکاندا پاش تەواو بوونی هەر بەشێک لە بەشەکانی گۆرانییەک گوێگران دەست دەکەن بە چەپڵە و هاتو هاوار، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە هەر پارچەک سەربەخۆ گوێگر تێر دەکات لە چێژ چ وشەکان چ ئاوازەکان واتە دووبارە چەند بارە بوونەوەی چێژ ئەمەش پێچەوانەی کۆنسێرتە سەمفۆنیاییەکانی رۆژئاوا کە هەمیشە گوێگر رادەمێنێ و لە چاوەڕوانی دایە، لە رستەی جوان لە پێکهاتەی هارمۆنی تا کۆتایی بە واتایەکی دی گوێگری رۆژهەڵاتی زوو تێر دەبێت بەڵکو بەو چەند بارە بوونەوە تووشی ئینتەلای گوێ گرتن دەبێت و هۆش و بیری هێندە ماندوو ناکات هەر گوێ دەگرێت، کارێکی ئاسان وەر دەگرێت و زوو هەرسی دەکات، بە پێچەوانەی گوێگری رۆژئاوایی.
ئەم جۆرە هەڵوێستە وای کردووە کە گوێگری رۆژهەڵات بە وردی گوێ ناگرێت، جیدی نییە، هەر زوو رەزامەندی خۆی و شاباشی کارەکە دەکات .
ئازاد ساڵح / شنروێ

سەرچاوە: التعبیر الموسیقی _ د. فوئاد زکریا
کوردستانی نوێ _ ئەدەب و هونەر _ ژمارەی 3282
پێنجشەمە 2004/9/21